

Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

А. М. Слюта, В. Б. Слюта

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ
З КУРСУ

ГЕОГРАФІЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*спеціальності 103 Науки про Землю, 106 Географія
та 014 Середня освіта (Географія)*

Чернігів 2021

УДК 55(477.51)(076.5)

С 49

Рецензенти:

Лукаш О. В. – доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри екології та охорони природи
природничо-математичного факультету
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка;

Наседкін І. Ю. – кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент
кафедри географії природничо-математичного
факультету Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Слюта А. М., Слюта В. Б.

С 49 **Географія Чернігівської області** : Методичні вказівки до
виконання практичних робіт. Чернігів : НУЧК імені
Т. Г. Шевченка, 2021. 21 с.

До змісту методичних вказівок входять навчальна програма, плани лабораторних робіт, питання для підготовки до заліку, перелік рекомендованої літератури для вивчення курсу.

Вказівки призначені для студентів денного відділення природничо-математичного факультету спеціальності 103 Науки про Землю, 106 Географія та 014 Середня освіта (Географія)

УДК 55(477.51)(076.5)

*Затверджено на засіданні кафедри екології та охорони природи
природничо-математичного факультету Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(протокол № 1 від 28.08.2021)*

© А. М. Слюта, В. Б. Слюта, 2021
© НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2021

ВСТУП

Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт та самостійної роботи з дисципліни Географія Чернігівської області розроблено відповідно до навчальних планів спеціальності 103 Науки про Землю, 106 Географія та 014 Середня освіта (Географія) та програм навчальної дисципліни.

Головною **метою** курсу «Географія Чернігівської області» як навчальної дисципліни є виявлення і аналіз основних ключових географічних особливостей і проблем території регіону на основі загальногеографічної теорії.

Мета курсу визначає основні його **завдання**, які полягають у:

- оволодінні знаннями про особливості природних умов області та чинники, що їх визначають, регіональними відмінностями;
- розкритті факторів, що визначають формування економічного потенціалу Чернігівщини та її роль і місце в структурі господарства України;
- виявленні, аналізі та пошуку шляхів вирішення екологічних, соціальних та економічних проблем регіону;
- розумінні геодемографічної ситуації Чернігівської області: динаміку чисельності населення, стан соціальної сфери, систему поселень, етнорелігійні аспекти регіону;
- розкритті туристично-рекреаційного потенціалу Чернігівщини, його аналізі та пошуку шляхів розвитку;
- аналізі внутрішніх відмінностей території спричинених фізико- та економіко-географічним положенням, природними умовами області, формуванням території Чернігівщини та сучасними економічними зв'язками як внутрішніми так і зовнішніми.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- основні ключові географічні особливості Чернігівської області;
- основні проблеми території регіону (Чернігівської області):
- особливості географічного положення, адміністративно-територіального устрою, геодемографічну ситуацію в регіоні;
- геокомпонентні властивості території області, особливості господарського використання її природних умови і природних ресурсів;
- географію природно-територіальних комплексів території та ландшафтні властивості окремих регіонів, закономірності їх антропогенного розвитку;
- особливості територіальної організації промислового й сільсько-господарського виробництва, транспортних мереж області, галузеву структуру господарства;

- географію поселенських систем у межах області, демографічні проблеми окремих її регіонів;
- особливості перебігу природних та суспільно-географічних процесів у межах Чернігівської області.

вміти:

- застосовувати методи географічних досліджень, прийоми наукового аналізу фізико-географічних та суспільно-географічних об'єктів і процесів при вивченні географії Чернігівської області;
- здійснювати оцінку географічного положення регіону та окремих місцевостей;
- визначати особливості геодемографічних та соціальних проблем регіонів області;
- складати природничо-географічні характеристики регіонів області;
- аналізувати внутрішньо регіональні відмінності господарства та соціальної сфери;
- давати оцінку місця і ролі Чернігівської області у структурі господарства України.
- застосовувати на регіональному матеріалі систему методів географічних досліджень.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

Змістовий модуль 1. Фізико-географічні і економіко-географічні умови області

Тема 1. Порівняльні картометричні характеристики території Чернігівської області. Топонімія рідного краю.

Тема 2. Історія географічних досліджень в особистостях.

Тема 3. Тектоніка і геологічна будова території, рельєф Чернігівської області. Корисні копалини.

Тема 4. Метеорологічні і гідрологічні спостереження у Чернігівській області. Кліматичні сезони. Екстремальні природні явища.

Тема 5. Гідрологія Чернігівської області. Ґрунти. Рослинний та тваринний світ. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) Чернігівської області.

Змістовий модуль 2. Історико-етнографічні та культурні особливості Чернігівщини

Тема 6. Історія заселення території краю. Природний рух та статевовікова структура населення області. Трудові ресурси Міське населення та етнічний склад Чернігівської області. Провідні галузі промисловості: види, центри, зовнішні економічні зв'язки.

Тема 7. Загальна характеристика транспорту. Автомобільний транспорт. Залізничний транспорт. Авіаційний транспорт. Водний транспорт. Агропромисловий комплекс. Агрокліматичне районування. Земельний фонд.

Тема 8. Освіта та наука у Чернігівській області. Сфера обслуговування населення Облaсті. Рекреаційні ресурси та туризм.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Практична робота № 1

Фізико-географічне положення Чернігівської області та геолого-тектонічна будова

Мета: Ознайомитися з особливостями фізико-географічного положення Чернігівської області, геологічною та тектонічною будовою, історією формування території, рельєфом.

Обладнання: комплексний атлас України, атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Використовуючи лекційний матеріал, атлас Чернігівської області охарактеризуйте фізико-географічне положення Чернігівської області.

Завдання 2.

Використовуючи лекційний матеріал, атлас Чернігівської області охарактеризуйте історію формування території, зазначивши вік тектонічних структур, геологічні обстановки.

Завдання 3.

Використовуючи лекційний матеріал, атлас Чернігівської області охарактеризуйте геолого-тектонічну будову та рельєф області.

Завдання 4.

Охарактеризуйте корисні копалини області. Вкажіть які з них мають стратегічне (державне) значення, регіональне та місцеве. Нанесіть на контурну карту родовища мінеральної сировини.

Література

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М. Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

Практична робота № 2

Клімат. Внутрішні води

Мета: Ознайомитися з кліматичними умовами та гідрографією Чернігівської області, з'ясувати відмінності між поліською та лісостеповою частинами області.

Обладнання: комплексний атлас України, атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, дати характеристику кліматичним умовам області; порівняти середні

температури (січня/липня) Полісся і Лісостепу в межах області. Зазначити панівні вітри, річну кількість опадів, сонячної радіації.

Завдання 2.

Порівняти гідрогеологічну мережу Полісся та Лісостепу, відмінності у випаровуванні з поверхні водойм, початку льодоставу і льодоходу; геоморфологічні та гідрологічні особливості річок та озер природних зон області.

Завдання 3.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, дати характеристику гідрогеологічним умовам області.

Література

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М, Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім.. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

Практична робота № 3

Ґрунтовий покрив. Органічний світ

Мета: Розглянути ґрунтовий покрив області, рослинний та тваринний світ, з'ясувати відмінності між поліською та лісостеповою частинами області.

Обладнання: комплексний атлас України, атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, охарактеризувати ґрунтовий покрив області. Зазначити типові ґрунти в межах Полісся і Лісостепу.

Завдання 2.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, охарактеризувати рослинний світ області. Зазначити типових представників рослинного світу, ендеміків, види що потребують охорони.

Завдання 3.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, охарактеризувати тваринний світ області. Зазначити типових представників, ендеміків, види що потребують охорони.

Література

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.

8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М. Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

Практична робота № 4

Промисловість області

Мета: Ознайомитися з промисловим потенціалом області, природно-сировинною базою, галузями спеціалізації, змінами в промисловості за останні роки.

Обладнання: комплексний атлас України, атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, дати характеристику галузям промисловості області, підготувати доповідь про галузі спеціалізації.

Завдання 2.

Підготуйте доповідь по галузям промисловості та промисловим об'єктам Вашого району. Зазначте провідні підприємства району.

Завдання 3.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, охарактеризуйте сировинний потенціал області, зазначте види корисних копалин державного і місцевого значення.

Завдання 4.

Позначте на контурній карті головні родовища корисних копалин області.

Література

1. Атлас Чернігівської області.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області.
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів прир.-географ. факультету

Практична робота № 5

Сільське господарство області

Мета: Ознайомитися з агропромисловим комплексом області, галузями спеціалізації, змінами в аграрному секторі за останні роки.

Обладнання: комплексний атлас України, атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, дати характеристику сільському господарству області, підготуйте доповідь про галузі спеціалізації.

Завдання 2.

Підготуйте доповідь по галузям сільського господарства Вашого району. Зазначте провідні підприємства району.

Завдання 3.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, охарактеризуйте агрокліматичний потенціал області, зазначте особливості (якщо є) у сільському господарстві поліської і лісостепової частин області.

Література

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М, Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім.. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

Практична робота № 6

Транспорт. Сфера послуг.

Зовнішньоекономічні зв'язки області

Мета: Розглянути транспортну мережу області та зовнішньоекономічні зв'язки області.

Обладнання: комплексний атлас України, атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, охарактеризуйте транспортну мережу області, зазначте головні транспортні артерії області: міждержавні, державні, внутрішньообласні.

Завдання 2.

Підготуйте доповідь про сферу послуг Вашого району. Зазначте провідні підприємства району, які надають різні послуги.

Завдання 3.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, охарактеризуйте зовнішньоекономічні зв'язки області, підготуйте коротке повідомлення про економічні зв'язки Вашого району.

Література

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М, Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім.. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

Практична робота № 7

Населення та система поселень області

Мета: Ознайомитися з системою поселень Чернігівської області, змінами за останні роки, з'ясувати особливості динаміки чисельності населення.

Обладнання: комплексний атлас України, атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, дайте характеристику статево-віковій структурі населення області, вкажіть частку міського та сільського населення, виділіть райони з найбільшою/найменшою часткою міського/сільського населення.

Завдання 2.

Охарактеризуйте систему поселень Вашого району, вкажіть чинники, що сприяли її формуванню.

Завдання 3.

Підготуйте доповідь на тему «Міграційні процеси на Чернігівщині», де висвітліть чинники що викликають дані процеси.

Література

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М, Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім.. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

Практична робота № 8

Екологічний стан та охорона довкілля

Мета: Ознайомитися з структурою ПЗФ області, фізико-географічним районуванням, ландшафтами та станом довкілля.

Обладнання: комплексний атлас України, атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, дайте охарактеризуйте особливості фізико-географічного районування області.

Завдання 2.

Використовуючи літературні джерела, лекції та картографічні матеріали, дайте характеристику ландшафтам області, зверніть увагу на особливості

поліських і лісостепових ПТК. Вкажіть які з них будуть типовими для кожної природної зони.

Завдання 3.

Підготуйте доповідь на тему «Природно-заповідний фонд області». Зверніть увагу на ПЗФ Вашого району, охарактеризуйте його.

Завдання 4.

Підготуйте доповідь на тему «Екологічні проблеми Чернігівщини», де висвітліть чинники що викликають дані процеси. Зверніть увагу на проблеми охорони довкілля Вашого району.

Література

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.
3. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 5 / уклад. Л.Е. Раковський [та ін.]. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2002. – 76 с
4. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини / редкол. Ф.В. Подорван [та ін.]. – Чернігів, 1991. – 81 с
5. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 2. – Чернігів, 1993. – 116 с
6. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 3 / редкол. Л.Е. Раковський [та ін.]. – Чернігів : ЧДПУ, 1995. – 90 с
7. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини : зб. наук. пр. Вип. 4 / уклад. Л.Е. Раковський, В.М. Дрозденко, Л.Б. Панченко. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 1999. – 94 с
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М. Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

Практична робота № 9

Небезпечні екзогенні геологічні процеси в Чернігівській області

Мета: Виявити які з несприятливих процесів екзогенезу на території області них становлять найбільшу небезпеку для населенні та господарства.

Обладнання: Інформаційні щорічники щодо активізації небезпечних екзогенних геологічних процесів на території України за даними моніторингу ЕГП, комплексний атлас України, атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

1. Використовуючи **Інформаційний щорічник щодо активізації небезпечних екзогенних геологічних процесів на території України за даними моніторингу ЕГП** – Київ: Державна служба геології та надр України, Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний

геологічний фонд України» проаналізувати розвиток небезпечних екзогенних геологічних (геоморфологічних) процесів (ЕГП) на території області за останні 10 років. З'ясувати які фактори та чинники сприяють їх розвитку і прояву в регіоні;

2. На основі аналізу щорічників зробити прогноз їх можливого розвитку у найближчі роки.

Завдання 2.

Підготуйте доповідь на тему «Небезпечні ЕГП...району».

Література

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М, Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім.. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

Практична робота № 10

Формування території Чернігівщини. Адміністративно-територіальний устрій області

Мета: Розглянути історію формування території Чернігівщини та сучасного адміністративно-територіального устрою.

Обладнання: комплексний атлас України, атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Нанести на контурну карту літописні міста і селища Чернігівщини, вказавши час заснування і давню назву.

Завдання 2.

Використовуючи літературні джерела, лекційний матеріал розглянути особливості формування території сучасної Чернігівської області, виявити території, що історично входили до складу Чернігівщини на різних історичних етапах, нанести їх на контурну карту. Заповнити таблицю:

Формування Чернігівської області

Етап (роки)	Зміни	Існуючі адміністративно-територіальні утворення, кількість

Завдання 3.

Підготуйте повідомлення про формування Вашого району, в якому зазначити час утворення, адміністративний центр (центри), кількість та статус населених пунктів, чисельність населення, статеві-вікову структуру, міграційні процеси. зайнятість тощо.

Література

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.
3. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 5 / уклад. Л.Е. Раковський [та ін.]. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2002. – 76 с
4. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини / редкол. Ф.В. Подорван [та ін.]. – Чернігів, 1991. – 81 с
5. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 2. – Чернігів, 1993. – 116 с
6. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 3 / редкол. Л.Е. Раковський [та ін.]. – Чернігів : ЧДПУ, 1995. – 90 с
7. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини : зб. наук. пр. Вип. 4 / уклад. Л.Е. Раковський, В.М. Дрозденко, Л.Б. Панченко. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 1999. – 94 с
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М. Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

Практична робота № 11

Етнічний склад Чернігівської області та геоконфесійна ситуація

Мета: Ознайомитися з національним складом населення області, виявити місця компактного розселення етнічних груп на території Чернігівщини.

Обладнання: комплексний атлас України, атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Використовуючи літературні джерела, лекційний матеріал з'ясувати історію появи національних менш на території Чернігівщини, виявити місця компактного розселення етнічних груп, нанести їх на контурну карту.

Завдання 2.

Охарактеризуйте національний склад Вашого району, як він сформувався.

Завдання 3.

Використовуючи літературні джерела, лекційний матеріал з'ясувати релігійну ситуацію в Чернігівській області, виявити зміни в геоконфесійній сфері області.

Література

2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.
3. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 5 / уклад. Л.Е. Раковський [та ін.]. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2002. – 76 с
4. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини / редкол. Ф.В. Подорван [та ін.]. – Чернігів, 1991. – 81 с
5. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 2. – Чернігів, 1993. – 116 с

6. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 3 / редкол. Л.Е. Раковський [та ін.]. – Чернігів : ЧДП, 1995. – 90 с
7. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини : зб. наук. пр. Вип. 4 / уклад. Л.Е. Раковський, В.М. Дрозденко, Л.Б. Панченко. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 1999. – 94 с
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М. Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

Практична робота № 12

Топоніми Чернігівської області

Мета: Ознайомитися з топонімікою Чернігівської області.

Обладнання: атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Використовуючи літературні джерела, лекційний матеріал виявити гідроніми області, нанести приклади їх на контурну карту.

Завдання 2.

Використовуючи літературні джерела, лекційний матеріал виявити ороніми області, нанести приклади їх на контурну карту.

Завдання 3.

Підготуйте повідомлення про топоніми Вашого району, нанесіть їх на карту.

Література

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.
3. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 5 / уклад. Л.Е. Раковський [та ін.]. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2002. – 76 с
4. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини / редкол. Ф.В. Подорван [та ін.]. – Чернігів, 1991. – 81 с
5. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 2. – Чернігів, 1993. – 116 с
6. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 3 / редкол. Л.Е. Раковський [та ін.]. – Чернігів : ЧДП, 1995. – 90 с
7. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини : зб. наук. пр. Вип. 4 / уклад. Л.Е. Раковський, В.М. Дрозденко, Л.Б. Панченко. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 1999. – 94 с
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М. Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

Практична робота № 13

Видатні діячі Чернігівської області

Мета: Ознайомитися з видатними діячами Чернігівської області.

Обладнання: атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Використовуючи літературні джерела, лекційний матеріал ознайомитися з видатними діячами культури і науки, життя яких пов'язане з Чернігівською областю, нанести на контурну карту їх малу батьківщину (якщо народилися на Чернігівщині).

Завдання 2.

Використовуючи літературні джерела, лекційний матеріал ознайомитися з видатними державними і військовими діячами, життя яких пов'язане з Чернігівською областю, нанести на контурну карту їх малу батьківщину (якщо народилися на Чернігівщині).

Завдання 3.

Підготуйте повідомлення про видатних людей Вашого району.

Література

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М. Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

Практична робота № 14

Туристично-рекреаційний потенціал області

Мета: Ознайомитися з потенціалом та визначними туристичними об'єктами Чернігівської області, музеями.

Обладнання: атлас Чернігівської області.

Завдання 1.

Використовуючи літературні джерела, лекційний матеріал з'ясувати які чинники визначають спеціалізацію туристичної сфери області в Україні, нанести на контурну карту найвідоміші туристичні об'єкти Чернігівщини: культурні, історичні, природні, рекреаційні.

Завдання 2.

Використовуючи літературні джерела, лекційний матеріал розробіть туристичний маршрут яким би Ви особисто провели екскурсію для гостей які приїхали до Вас з інших областей чи навіть країн.

Завдання 3.

Підготуйте доповідь про туристично-рекреаційні ресурси Вашого району.

Література

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.
3. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 5 / уклад. Л.Е. Раковський [та ін.]. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2002. – 76 с
4. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини / редкол. Ф.В. Подорван [та ін.]. – Чернігів, 1991. – 81 с
5. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 2. – Чернігів, 1993. – 116 с
6. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 3 / редкол. Л.Е. Раковський [та ін.]. – Чернігів : ЧДП, 1995. – 90 с
7. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини : зб. наук. пр. Вип. 4 / уклад. Л.Е. Раковський, В.М. Дрозденко, Л.Б. Панченко. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 1999. – 94 с
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М, Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім.. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас Черниговской области. М. : ГУГК при Совете Министров СССР, 1991. 48 с.
2. Білоус, М. Д. Географія Чернігівської області / М. Д. Білоус. – Чернігів : Ранок, 2010. – 144 с.
3. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 5 / уклад. Л.Е. Раковський [та ін.]. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2002. – 76 с
4. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини / редкол. Ф.В. Подорван [та ін.]. – Чернігів, 1991. – 81 с
5. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 2. – Чернігів, 1993. – 116 с
6. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Вип. 3 / редкол. Л.Е. Раковський [та ін.]. – Чернігів : ЧДП, 1995. – 90 с
7. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини : зб. наук. пр. Вип. 4 / уклад. Л.Е. Раковський, В.М. Дрозденко, Л.Б. Панченко. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 1999. – 94 с
8. Філоненко І.М. Краєзнавство : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / І.М, Філоненко, Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 199 с.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Індивідуальна робота студентів має на меті закріпити у студентів поняття та терміни з дисципліни, більш глибоко ознайомити з методами та принципами геологічних й геоморфологічних досліджень, розширити уявлення про взаємозалежність розвитку планети Земля, рельєфу і еволюції органічного світу, сприяти розвитку у студентів вміння аналізувати та синтезувати, використовувати на практиці отриману інформацію, прогнозувати подальший розвиток наукової думки.

Результати індивідуальної роботи оформляються окремим звітом, який подається для перевірки в установлений термін.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Метою самостійної роботи студентів є:

- вивчення матеріалу за основними темами, передбаченими навчальним планом та програмою;
- формування навичок роботи з інформаційними джерелами;
- формування навичок ведення самостійних досліджень з даної тематики.

Теми для самостійної роботи студентів:

1. Мінерально-сировинна база області.
2. Туристично-рекреаційний потенціал зони Полісся області.
3. Туристично-рекреаційний потенціал зони Лісостепу області.
4. Підземні води області.
5. Видатні діячі Чернігівщини.
6. Зовнішньо-торгівельні зв'язки Чернігівської області .
7. Участь Чернігівщини на міжнародній арені.

МОДУЛЬНА ОЦІНКА ЗНАНЬ
з дисципліни
«ГЕОГРАФІЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83-89	B	добре	
75-82	C		
68-74	D	задовільно	
60-67	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінки змістових модулів

Модуль I											
Лабораторні роботи, №	1	2	3	4	5	6	7	8	9	МКР	Сума за модуль
Оцінка (завд./опит.)	2/3, 5	2/3, 5	2/3, 5	2/3, 5	2/3, 5	2/3, 5	2/3, 5	2/3, 5	2/3, 5	15	60

Модуль II							
Лабораторні роботи, №	10	11	12	13	14	МКР	Сума за модуль
Оцінка (завд./опит.)	2/3, 5	2/3, 5	2/3, 5	2/3, 5	2/3, 5	15	40

ЗМІСТ

ВСТУП	3
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА	5
ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	6
Практична робота № 1. Фізико-географічне положення Чернігівської області та геолого-тектонічна будова	6
Практична робота № 2. Клімат. Внутрішні води	6
Практична робота № 3. Ґрунтовий покрив. Органічний світ	7
Практична робота № 4. Промисловість області	8
Практична робота № 5. Сільське господарство області	8
Практична робота № 6. Транспорт. Сфера послуг. Зовнішньоекономічні зв'язки області	9
Практична робота № 7. Населення та система поселень області	10
Практична робота № 8. Екологічний стан та охорона довкілля.....	10
Практична робота № 9. Небезпечні екзогенні геологічні процеси в Чернігівській області	11
Практична робота № 10. Формування території Чернігівщини. Адміністративно-територіальний устрій області	12
Практична робота № 11. Етнічний склад Чернігівської області та геоконфесійна ситуація	13
Практична робота № 12. Топоніми Чернігівської області.....	14
Практична робота № 13. Видатні діячі Чернігівської області.....	15
Практична робота № 14. Туристично-рекреаційний потенціал області.....	15
ЛІТЕРАТУРА	17
ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ	18
САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ	18
МОДУЛЬНА ОЦІНКА ЗНАТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ГЕОГРАФІЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»	19

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

А. М. Слюта, В. Б. Слюта

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ
З КУРСУ

ГЕОГРАФІЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*спеціальності 103 Науки про Землю, 106 Географія
та 014 Середня освіта (Географія)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.*

Підписано до друку 28.08.2021 р. Формат 60×90 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 1,16. Обл.-вид. 0,63. Зам. № 961
Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т. Г. Шевченка.
14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.
nuchk.tipograf@gmail.com